

RAQAMLI AVLOD BOLALARIDA JONLI MULOQOT KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Jumaboyeva Madina Baxtiyorovna

Farg'ona viloyati Quvasoy shahar 1-IDUM psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar muhitida voyaga yetayotgan bolalarda jonli muloqot ko‘nikmalarining shakllanish jarayoni hamda uning psixologik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, gadjetlar va ijtimoiy tarmoqlardan ortiqcha foydalanish natijasida bolalarning emotsional yaqinlik, tinglash, fikrni erkin ifodalash va ijtimoiy moslashuv kabi kommunikativ kompetensiyalarida yuzaga kelayotgan muammolar yoritilgan. Maqolada maktab psixologi, pedagog va ota-onalarning hamkorligi asosida bolalarda samarali jonli muloqot madaniyatini rivojlantirishning psixologik-pedagogik usullari, interaktiv mashg‘ulotlar va amaliy tavsiyalar bayon etilgan. Tadqiqot davomida raqamli avlod vakillarida insoniy munosabatlarni mustahkamlash, empatiya va kommunikativ faollikni rivojlantirish bugungi ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli avlod, jonli muloqot, kommunikativ ko‘nikma, emotsional intellekt, ijtimoiy moslashuv, gadjetlar, internet, psixologik rivojlanish, o‘smirlar psixologiyasi, maktab psixologi, kommunikativ kompetensiya, empatiya, ijtimoiylashuv, ta’lim muhiti.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda inson hayotining barcha jabhalarida sezilarli o‘zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, bolalar va o‘smirlarning kundalik faoliyati, dunyoqarashi, fikrlash tarzi hamda muloqot madaniyati raqamli vositalar ta’sirida shakllanmoqda. Smartfonlar, planshetlar, kompyuter o‘yinlari, internet va ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy avlodning ajralmas qismiga aylangan. Shu sababli bugungi bolalar ko‘pincha “raqamli avlod” vakillari sifatida e’tirof etilmoqda. Mazkur avlod axborotni tez qabul qilishi, texnologiyalardan samarali foydalanishi bilan ajralib tursa-da, jonli muloqot jarayonida ayrim psixologik va kommunikativ qiyinchiliklarga duch kelayotgani kuzatilmoqda. Jonli muloqot insonning ijtimoiylashuvi, shaxs sifatida shakllanishi va emotsional rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Muloqot jarayonida bola o‘z fikrini erkin bayon qilish, suhbatdoshni tinglash, his-tuyg‘ularni anglash, empatiya bildirish hamda ijtimoiy munosabatlarni qurishni o‘rganadi. Biroq virtual muloqotning haddan tashqari ustunligi bolalarda yuzma-yuz suhbatlashish, his-tuyg‘ularni ifodalash, jamoaga moslashish va real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarni yo‘lga qo‘yish ko‘nikmalarining

sust rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Bugungi kunda ko'plab ota-onalar va pedagoglar bolalarning gadjetlarga haddan tashqari bog'lanib qolayotgani, oilaviy va do'stona suhbatlarga qiziqishi kamayib borayotgani, ayrim hollarda esa tortinchoqlik, yolg'izlik hissi va emotsional uzoqlashuv kuchayayotganini ta'kidlamoqda. Bu esa nafaqat bolaning psixologik holatiga, balki uning ta'lim jarayonidagi faolligi, jamoa bilan ishlashi va kelajakdagi ijtimoiy muvaffaqiyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, raqamli avlod bolalarida jonli muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik asoslarini o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktab psixologi faoliyatida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish, emotsional intellektini qo'llab-quvvatlash hamda sog'lom ijtimoiy muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki maktab muhiti bolaning shaxsiy rivojlanishida asosiy ijtimoiy maydonlardan biri bo'lib, aynan shu davrda uning muloqot madaniyati va ijtimoiy xulq-atvori shakllanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi raqamli avlod bolalarida jonli muloqot ko'nikmalarining shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillarni tahlil qilish, virtual muhitning kommunikativ rivojlanishga ta'sirini o'rganish hamda maktab psixologi, pedagog va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, maqolada bolalarda jonli muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi interaktiv metodlar va psixologik yondashuvlarning ahamiyati yoritiladi.

Asosiy qism

Raqamli texnologiyalar taraqqiyoti zamonaviy bolalarning dunyoqarashi, fikrlashi va muloqot uslubiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi bolalar kichik yoshdan boshlab smartfon, planshet, kompyuter va internet bilan muntazam aloqada bo'lib ulg'aymoqda. Bu holat ularning axborotni qabul qilish tezligi, texnik imkoniyatlardan foydalanish qobiliyati va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirayotgan bo'lsa-da, jonli muloqot madaniyatining sustlashishiga ham sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, yuzma-yuz muloqot jarayonida emotsiyalarni anglash, suhbatni davom ettirish, tinglash madaniyati va ijtimoiy moslashuv kabi ko'nikmalarda qiyinchiliklar kuzatilmoqda. Psixologik nuqtai nazardan, bolaning shaxs sifatida shakllanishida muloqot muhim omillardan biri hisoblanadi. Bola atrofdagi insonlar bilan muloqot qilish orqali o'zini anglaydi, his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganadi va jamiyat qoidalarini qabul qiladi. Ayniqsa, oiladagi sog'lom suhbat muhiti, tengdoshlar bilan faol muloqot va maktabdagi ijtimoiy munosabatlar bolaning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq raqamli muhitning ustunligi natijasida ayrim bolalarda real muloqotdan qochish, yolg'izlikka moyillik va virtual olamga haddan tashqari bog'lanish holatlari kuchaymoqda. Bugungi kunda ko'plab o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini jonli suhbat orqali emas, balki ijtimoiy tarmoqlar, qisqa xabarlar yoki emoji belgilar orqali ifodalashga odatlanib bormoqda.

Bu esa emotsional yaqinlikning kamayishi va insoniy munosabatlarning yuzaki shakllanishiga olib kelishi mumkin. Ayrim hollarda bolalarda empatiya, ya'ni boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga hamdard bo'lish qobiliyati sust rivojlanadi. Chunki virtual muloqot jarayonida mimika, ovoz ohangi va tana harakatlari kabi muhim kommunikativ vositalar to'liq namoyon bo'lmaydi. Maktab yoshidagi bolalarda jonli muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda maktab psixologining o'rnini alohida ahamiyatga ega. Psixolog o'quvchilarning kommunikativ qiyinchiliklarini aniqlashi, ularda ijtimoiy faollikni rivojlantirishi va emotsional qo'llab-quvvatlashni tashkil etishi zarur. Ayniqsa, tortinchoq, kamgap yoki jamoaga moslashishda qiynalayotgan bolalar bilan individual va guruhli mashg'ulotlar olib borish samarali natija beradi.

Jonli muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda trening mashg'ulotlari, rolli o'yinlar, bahs-munozaralar, psixologik treninglar va jamoaviy faoliyatlar muhim vosita hisoblanadi. Masalan, "Erkin fikr bildir", "Bir-birimizni tinglaymiz", "Mening hislarim" kabi mashg'ulotlar bolalarda o'z fikrini ochiq ifodalash, suhbatdoshni tinglash va emotsiyalarni boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, teatr elementlari asosida tashkil etilgan sahna ko'rinishlari bolalarning nutq faolligi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi. Oiladagi psixologik muhit ham bolaning muloqot madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar ota-onalar farzandlari bilan muntazam suhbatlashsa, ularning fikriga quloq tutsa va birgalikdagi faoliyatlarga vaqt ajratsa, bolalarda jonli muloqotga nisbatan qiziqish ortadi. Aksincha, oilada emotsional sovuqlik yoki gadjetlardan ortiqcha foydalanish mavjud bo'lsa, bola asta-sekin virtual olamga ko'proq bog'lanib qoladi. Shu sababli ota-onalarning raqamli madaniyat bo'yicha pedagogik savodxonligini oshirish ham muhim masalalardan biridir. Shuningdek, ta'lim muassasalarida "gadjetsiz muloqot soatlari", kitobxonlik uchrashuvlari, ijodiy davra suhbatlari va jamoaviy loyihalarni yo'lga qo'yish o'quvchilarning real ijtimoiy faolligini oshiradi. Bunday faoliyatlar bolalarda hamkorlik, hurmat, tinglash va fikr almashish madaniyatini rivojlantiradi.

Psixolog olimlarning ta'kidlashicha, jonli muloqot yetarli shakllanmagan bolalarda kelajakda ijtimoiy moslashuv bilan bog'liq muammolar, o'ziga ishonchsizlik, stressga chidamsizlik va kommunikativ to'siqlar paydo bo'lishi mumkin. Shu sababli raqamli avlod bolalarida jonli muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish nafaqat pedagogik, balki muhim psixologik va ijtimoiy vazifa ham hisoblanadi. Demak, raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan oqilona foydalanish bilan bir qatorda bolalarda insoniy munosabatlar, samimiy suhbat va real muloqot madaniyatini shakllantirish bugungi ta'lim tizimining dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayonda maktab psixologi, pedagog va ota-onalarning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar zamonaviy bolalarning hayot tarziga chuqur kirib borgan bo‘lib, ularning fikrlashi, dunyoqarashi va muloqot uslubiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Raqamli vositalarning ta‘lim va axborot olishdagi ijobiy imkoniyatlari bilan bir qatorda, bolalarning jonli muloqot ko‘nikmalarining sustlashuvi, emotsional yaqinlikning kamayishi hamda ijtimoiy munosabatlarda ayrim qiyinchiliklarning yuzaga kelishi kabi salbiy jihatlar ham kuzatilmoqda. Jonli muloqot ko‘nikmalari bolaning shaxs sifatida shakllanishida, emotsional intellekti, ijtimoiy moslashuvi va kommunikativ kompetensiyasining rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Shu sababli bolalarda tinglash madaniyati, o‘z fikrini erkin ifodalash, empatiya, hamkorlik va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Maqola davomida raqamli avlod bolalarida jonli muloqot madaniyatini shakllantirishda maktab psixologi, pedagog va ota-onalarning hamkorligi muhim omil ekanligi asoslab berildi. Ayniqsa, psixologik treninglar, rolli o‘yinlar, interaktiv mashg‘ulotlar va oiladagi sog‘lom psixologik muhit bolalarning real muloqotga bo‘lgan qiziqishini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, ta‘lim jarayonida gadjetlardan me‘yorida foydalanish, o‘quvchilarni jamoaviy faoliyatlarga keng jalb etish hamda insoniy munosabatlarni qadrlash ruhida tarbiyalash orqali bolalarda sog‘lom kommunikativ muhitni shakllantirish mumkin. Chunki kelajak jamiyatining muvaffaqiyatli va ijtimoiy faol a‘zolarini tarbiyalashda nafaqat texnologik bilim, balki samarali jonli muloqot ko‘nikmalari ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma‘naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.